

Hukuk Ortamında Hibrit Tehdit Uygulamaları: Çatışma Aracı Olarak Hukuk Uygulamalarının Bir Tipolojisi

The Practices of Hybrid Threats in the Legal Domain:
A Typology of Lawfare Practices

Turgut Muhammet ÇALIŞKANLAR* - Can DEMİR**

Öz

Çatışmaların durmaksızın değişen karakteri barış ve savaş arasındaki çizgiyi belirsiz hale getirmiş ve çatışmalara hibrit boyutlar kazandırmıştır. Hibrit tehditler, günümüzdeki çatışmaların karakterine işaret ettiği gibi çatışma ve güvenlik çalışmalarına yön veren bir kavram haline de gelmiştir. “Çatışma aracı olarak hukuk” hibrit tehditler kapsamında kullanıldığında hukuk mücadelesinden çok daha fazlasına işaret etmektedir ve bu konuda yeterli çalışma olmadığı için tam olarak kavramlaşmamış ve anlaşılammış bir konu olarak varlığını sürdürmektedir. Bu çalışmada; ilk olarak hibrit tehditlerin ve çatışma aracı olarak hukukun teorik arka planı ele alınacak, akabinde çatışma aracı olarak hukukun tipolojik özellikleri ortaya konularak konunun daha iyi anlaşılmasına ve kavramlaştırılmasına katkı sağlanmaya çalışılacaktır. Bu kapsamda hukukun çatışma aracı olarak kullanıldığı 20 bağımsız örnek olay aktör, hukuk nevi ve hibritlik durumu açısından analiz edilmiş ve hibrit tehditler kapsamında ve bu kapsamda olmayan durumlar arasındaki benzerlik ve farklılıklardan yola çıkılarak, konunun daha iyi bir şekilde kavramsallaştırılması amacıyla bir tipoloji oluşturulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Hibrit Tehditler, Hibrit Harp, Hukuk Ortamı, Çatışma Aracı Olarak Hukuk, Tipoloji.

* Milli Savunma Üniversitesi, Alparslan Savunma Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, Türkiye, ORCID: 0000-0002-7241-2827, eposta: mtcaliskanlar@gmail.com.

** Yüksek lisans mezunu, NATO Napoli Müşterek Kuvvet Komutanlığı, Napoli, İtalya, ORCID: 0000-0002-8338-2897, eposta: chezcan Demir@gmail.com.

Geliş Tarihi / Submitted: 01.03.2023

Kabul Tarihi / Accepted: 18.04.2023

This work is licensed under Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

Abstract

The ever-changing character of conflicts has blurred the line between peace and war and added hybrid dimensions to the conflicts. Hybrid threats have become a concept that deeply affects conflict and security studies, as well as pointing to the character of today's conflicts. When the term "lawfare" is used within the scope of hybrid threats, it refers to much more than just legal claims. However, it continues to exist as a subject that is not fully conceptualized and understood as there is not enough work on this subject. This study, first, discusses the theoretical background of hybrid threats and lawfare and then introduces the typological features of lawfare, which will contribute to a better understanding and conceptualization of the subject. In this regard, 20 independent cases in which law has been used as a tool of conflict are analysed in terms of actor, law type and hybridity, and then based on the similarities and differences between hybrid threats and non-hybrid threats cases, a typology has been worked out with a view to the better conceptualization of the subject.

Keywords: *Hybrid Threats, Hybrid Warfare, Legal Domain, Lawfare, Typology.*

Giriş

Hasımlarına isteklerini kabul ettirme ve güvenliği temin etmenin en bilinen vasıtalarını oluşturan silahlı çatışma ve diplomatik yollarla mücadele tarih boyunca çeşitli şekillerde beraber ya da birbirini takip ederek yer almış, bu nedenle de uluslararası ilişkiler ve harp kavramları birbirine ayrılmaz bir şekilde yaklaşmıştır. Harbin yeni karakterlerle kendini tekrar tekrar yenilemesi ve benzer şekilde diplomatik alanda gerçekleşen mücadelenin de dinamik bir şekilde değişimi akademisyenleri literatüre yeni kavramlar kazandırmaya yönlendirmiştir. Bunlardan bir tanesi de ilan edilmiş bir harp olmamasına rağmen savaş eşliği altında hasma iradesini zorla kabul ettirme yollarının birden fazlasının aynı anda gerçekleştirilmesine dayanan hibrit tehditler kavramıdır.¹ Aslında bu savaş olarak

¹ Turgut Muhammet Çalışkanlar, "Tam Devlet ve Tam Toplum Yaklaşımlarının Toplumsal ve Kurumsal Dayanıklılığı Destekleme Maksadıyla Kullanılması", (ed.), Gültekin Yıldız ve Barış Ateş, *Hibrit Tehditleri Anlamak- Hibrit Tehditler ve Millî Savunma Sempozyumu (25-26 Ocak 2022)*, Milli Savunma Üniversitesi Yayınları, Ankara, 2022, s. 19.

adlandırılmamış ancak savaşı hiç de aratmayan bir mücadele halidir. Aktörler savaşı olumsuz etkilerinden sakınmak isterken, bir yandan da çeşitli vasıtalarla rakipleriyle mücadele etmeyi arzulamaktadır. Bu nedenle henüz ortada ilan edilmiş bir savaş ve ilan edilmiş bir düşman olmadığı için hibrit savaş kelimesinden sakınılmakta, onun yerine sıklıkla hibrit tehdit ifadesi kullanılmaktadır.

Yazında hibrit tehdit vasıtaları sayılırken hukukun da bunlar içinde yer aldığı görülmektedir.² Uluslararası literatürde çatışma aracı olarak hukuk ifade edilmek istendiğinde, “*law*” ve “*warfare*” ifadelerinin bileşimi ile türetilen “*lawfare*” kelimesi kullanılmaktadır. Kuramların Türkçeleştirilmesine katkı sağlamak amacıyla bundan sonra “*lawfare*” yerine “hukuki çatışma” veya “çatışma aracı olarak hukuk” ifadeleri kullanılacaktır. Kittrie ve diğerlerinin çalışmalarından, bir çekişmeli konunun çözüme kavuşturulması veya mağduriyetin giderilmesi için yapılan hukuk mücadelesiyle, hasım ya da rakibe zarar vermek amacıyla yürütülen hukuki çatışmanın en azından maksat ve sonuç olarak aynı olmadığı anlaşılmaktadır.³ O halde yazında geçen hukuki çatışma ile hibrit tehdit kapsamındaki hukuki çatışmanın da farklılıklar içermesi gayet olasıdır. Konunun doğru anlaşılması ve bu alanda kuram üretmek için bahsi geçen farklılıkların ve benzerliklerin ortaya konulmasına ihtiyaç duyulmaktadır.

Bu çalışmada, hibrit tehditler kavramı ile ilgili argümanlar, kavramı literatüre kazandıran Hoffman’ın çalışmaları ile Avrupa Komisyonu (*European Commission*) ve Avrupa Hibrit Tehditlerle Mücadele Mükemmeliyet Merkezi (*European Centre of Excellence for Countering Hybrid Threats / Hybrid CoE*) bünyesinde *Giannopoulos* ve diğerlerinin ortaya koyduğu çalışmadaki yaklaşımlardan yola çıkılarak derlenmiş, hukuki çatışma olarak nitelendirilebilecek olaylar hakkındaki akademisyen görüşleri incelenmiştir. Literatür taraması neticesinde, hibrit tehditler kapsamında çatışma aracı olarak hukuka yönelik birçok teorik yaklaşım, özellik tanımlaması ve sınıflandırma çalışmalarının mevcut olmasına rağmen çatışma aracı olarak hukuk uygulamalarının bir tipoloji oluşturup oluşturmadığını inceleyen bir akademik çalışmanın bulunmadığı müşahade edilmiştir.

² Çalışkanlar, a.g.e, s. 22.

³ Orde F. Kittrie, *Lawfare: Law as a Weapon of War*, Oxford University Press, Oxford, 2016.

Bu çalışmayla; hukuk sınırları içindeki hukuki çatışmalar ile hibrit tehdit kapsamındaki hukuki çatışmaların benzerlik ve farklılıklarını tartışmak, hibrit tehdit kapsamında olabilecek hukuki çatışma örneklerini inceleyerek birbirini yineleyen hususlar olup olmadığını tespit etmek, yapılan tespitlerin bir tipoloji oluşturup oluşturmadığını sorgulamak, böylece farkındalık seviyesini artırarak gelecekte yapılabilecek başka çalışmalara ilham olmak ve konuya ilişkin bir kuram oluşturulmasına katkı sağlamak hedeflenmiştir.

Bu kapsamda; farklı bağımsız akademik çalışmalardan hukukun çatışma aracı olarak kullanılmış olabileceği yirmi örnek durum tespit edilmiş ve nitel araştırma usullerinden gömülü teori yaklaşımına uygun olarak, aktör, hangi hukuka dâhil oldukları, hibrit tehdit kapsamına girip girmedikleri ve uygulanma maksadı açısından aralarında benzerlik bulunup bulunmadığı değerlendirilmiştir.

Çalışmanın ilk bölümünde hibrit tehditler ve hibrit harp kavramları ele alınmıştır. İkinci bölümde çatışma aracı olarak hukuka kavramsal bir yaklaşım sunulmuştur. Üçüncü bölümde durum çalışmaları ve tipoloji sonuçlarına yer verilmiş ve sonuç bölümünde elde edilen sonuçlara dayanılarak hibrit tehditler kapsamındaki hukuki çatışma ile ilgili genel bir değerlendirme yapılmıştır.

1. Hibrit Olguya Kavramsal Yaklaşım

Savaşın sürekli değişen karakteri savaş ve barış arasındaki çizgiyi muğlak ve kolayca seçilemez bir hale getirmiştir. Bu durum aslında yeni bir olgu değildir. Tarihin birçok evresinde henüz savaş ilan edilmemiş olmasına rağmen çeşitli şekillerde çatışmaların yer aldığı ve farklı şekillerde mücadelenin sürdüğü birçok duruma rastlamak mümkündür. Hibrit mücadele kavramını farklı kılan, tarihten günümüze farklı şekillerde tezahür eden mücadele vasıtalarının birlikte kullanımınıdır. Mücadelenin hibrit bir hal almasını yani muharebe ortamında mücadele vasıtalarının birbiriyle koordineli olarak, bir bütünün parçalarını oluşturacak şekilde birlikte kullanılmasını ortaya koymak üzere birçok teori geliştirilmiştir.⁴ “Hibrit harp” ve “hibrit tehditler” kavramları, savunma bilimleri, güvenlik bilimleri,

⁴ Juan Jose Terrados, “Hybrid Warfare”, *The Three Swords Magazine*, 2019, 35, s. 43.

strateji çalışmaları, uluslararası ilişkiler ve siyaset bilimi gibi alanlarda tartışılmış ve incelenmiştir. Çalışmalarıyla hibrit tehditler ve hibrit harp kavramlarını literatürle tanıştıran Hoffman, gelecekte savaşların düzensiz harp görünümüne kavuşacağını, araç ve yöntemler bakımından hibrit özellikler göstereceğini ve hibrit yöntemlerin hasım güçler elinde tehdit haline geleceğini iddia ederek hibrit mücadelenin geleceğin harp anlayışını ciddi şekilde etkileyeceğini belirtmiştir.⁵

İçerdiği mücadele vasıtalarının disiplinler arası olması ve belirli kalıplardan ziyade pragmatik ve karmaşık ilişkiler içermesi, olguyu tanımlamak ve ilişkilendirmek için kullanılan tanım ve kuramları da çeşitlendirmiştir. Bu kapsamdaki yaygın yaklaşımlar hibrit tehditler ve hibrit harp kavramlarını; gri bölge çatışması (*grey zone conflict*), çatışmasız rekabet (*competition short of conflict*), vekalet harbi (*surrogate warfare*), düzensiz harp (*non-linear warfare*), birleşik harp (*compound warfare*), belirsiz harp (*ambiguous warfare*), asimetrik harp (*asymmetric warfare*), yeni nesil harp (*new generation warfare*), aktif tedbirler (*active measures*), dönüşlü kontrol (*reflexive control*), serbest harp (*unrestricted warfare*), bilgi harbi (*information warfare*), politik harp (*political warfare*) ve siber harp (*cyber warfare*) gibi kavramlarla iç içe ve ilişkili halde incelemektedir. Dijitalleşme ve küreselleşme ile sayısı oldukça artan bu kavramlar eski aktör ve yöntemlerle birlikte yeni bir takım aktör, vasıta ve yöntemlerinde ortaya çıkmasına uygun bir zemin sağlamıştır.

Hibrit tehditler, uluslararası ve milli sistemlerde çatışmayı düzenleyen norm ve kurallardan kaçınan, ancak savaş eşliğini aşmaya mecbur kalmadan hasım ya da rakibe iradeyi zorla kabul ettirecek biçimde uygun hale getirilmiştir.⁶ Hibrit tehditler diplomasi, politika, kültür, toplum, askerî,

⁵ Frank G.Hoffman, *Conflict in the 21st Century: The Rise of Hybrid Wars*, Potomac Institute for Policy Studies Publishing, Arlington, 2007, s.28-29. *Bu kavramları ilk olarak inceleyen akademisyenlerden biri olarak müteakip çalışmalarında yeni yaklaşımlar da ortaya koymuştur.* Bakınız: Frank G.Hoffman, “Hybrid Warfare and Challenges”, *Joint Force Quarterly*, 2009, 52, 1st Quarter, 34-39; “Hybrid Threats: Reconceptualizing the Evolving Character of Modern Conflict”, <https://www.files.ethz.ch/isn/98862/SF240.pdf>, erişim 18.04.2022. ve “The Contemporary Spectrum of Conflict: Protracted, Gray Zone, Ambiguous, and Hybrid Modes of War”, <https://www.heritage.org/military-strength-topical-essays/2016-essays/the-contemporary-spectrum-conflict-protracted-gray>, erişim 18.04.2022.

⁶ Sean Monaghan, “Deterring Hybrid Threats: Towards a Fifth Wave of Deterrence

uzay, yönetim, altyapı, ekonomi, istihbarat, bilgi, siber ve hukuk alanlarında farklı biçimlerde varlık göstermiş ve göstermektedir.⁷ İnceleme konumuz olan hibrit tehditler kapsamındaki hukuki faaliyetlerin cereyan ettiği hukuk alanı da bunlardan biridir.

2. Güvenlikle İç İç Hukuk: Kavramsal Arka Plan

Çatışma aracı olarak hukuk (*lawfare*) kavramı, özel yasal işlemlerden uluslararası aktörler arasındaki yasal çatışmalara uzanan geniş yelpazede farklı görünümleri ihtiva eder. Siyaset ve dış politika içeriklerinde, çatışma aracı olarak hukuk, hukuku hasım ve rakiplere karşı kullanma taktik ve stratejilerine ilişkin çağrışımlar sunar.⁸

Çatışma aracı olarak hukuk yaklaşık yarım yüzyıl önce uluslararası politika ve güvenlik alanlarında akademik düzlemde vücut bulmuştur. Carlson ve Yeomans⁹ çalışmalarında bu terime yer vermiş ve hukukun agresif politikalarda artan bir şekilde kullanıldığına dikkat çekmiştir. Liang ve Xiangsui¹⁰ doğu literatürünün temsilcileri olarak bu kavrama çalışmalarında yer vermiştir. Daha sonra Dunlap¹¹ tarafından ortaya koyulan çalışmalar, askeri hedefleri gerçekleştirmek için kullanılan bir harp aracı şeklinde betimlemek suretiyle kavramı popüler hale getirmiş ve 11 Eylül saldırılarından sonraki süreçte ABD dış politikası ile ilgili çalışmalar

Theory and Practice”, <https://www.hybridcoe.fi/wp-content/uploads/2022/03/20220331-Hybrid-CoE-Paper-12-Fifth-wave-of-deterrence-WEB.pdf>, erişim 04.04.2022, s.11-13.

⁷ Georgios Giannopoulos, Hanna Smith and Marianthi Theocharidou, “The Landscape of Hybrid Threats: A Conceptual Model Public Version”, https://www.hybridcoe.fi/wp-content/uploads/2021/02/conceptual-framework-reference-version-shortened-good_cover_publication_office.pdf, erişim 07.01.2022, s. 27.

⁸ Michael Dressler, “Lawfare: Both an Existential Threat to the International Rule of Law and an Indispensable Tool of American Foreign Policy in the Twenty-First Century”, <https://www.pennstatelawreview.org/the-forum/lawfare-both-an-existential-threat-to-the-international-rule-of-law-and-an-indispensable-tool-of-american-foreign-policy-in-the-twenty-first-century/>, erişim 07.01.2022.

⁹ John Carlson ve Neville Yeomans, “Whither Goeth the Law - Humanity or Barbarity”, Margaret Smith and David Crossley (ed.), *The Way Out - Radical Alternatives in Australia*, Lansdowne Press, Melbourne, 1975. (09.02.2022 tarihinde <http://www.laceweb.org.au/whi.htm> adresinden erişilmiştir.)

¹⁰ Qiao Liang ve Wang Xiangsui, “Unrestricted Warfare”, <https://www.c4i.org/unrestricted.pdf>, erişim 09.02.2022.

¹¹ Charles J. Dunlap, “Law and Military Interventions: Preserving Humanitarian Values in 21st Conflicts”, <https://people.duke.edu/~pfeaver/dunlap.pdf>, erişim 09.02.2022

kavramın popülaritesini artırmıştır. Saldırlardan sonra ABD Kongresi, hukuk düzleminde terörle mücadele için USA PATRIOT¹² adlı yasayı çıkarmıştır. Dunlap'ın çalışmasına göre normal hallerde yasadışı olarak nitelendirilebilecek eylemlerin ulusal güvenlik ve çıkarlar söz konusu olduğunda yasal ve meşru olarak görülebileceği, uluslararası hukukun ulusal güvenlik ve çıkarlar söz konusu olduğunda göz ardı edilebileceği gibi bir sonuç ortaya çıkmaktadır.¹³

Son yirmi yıllık süreçte, kavramın kullanımını uluslararası hukukun yasal araçlarının hasımlara karşı kullanımını karşılayacak şekilde geliştirmiştir. Kavram iç politika boyutunda da politik araçlar kullanılarak elde edilemeyen sonuçların hukuk araçlarını kullanmak suretiyle elde edilmesine işaret etmek için kullanılmış ve hem yargının siyasallaştırılmasına hem de siyasetin yargısallaştırılmasına işaret etmiştir.¹⁴

Yabancı literatürde “*legal warfare*” olarak ifade edilen hukuk harbi kavramı ile “*lawfare*” olarak ifade edilen çatışma aracı olarak hukuk ile iç içedir ve her iki kavram da birbiri yerine kullanılmaktadır. Çatışma aracı olarak hukuk ile benzer şekilde hukuk harbi de güvenlik odaklı hedefler gözetilerek muhasıma iradesini kabul ettirme veya caydırmaya yönelik iç hukukun modifikasyonu ve uluslararası hukukun kullanımı suretiyle hukuk alanında gerçekleştirilen eylemlere işaret etmektedir.¹⁵ Yapılan çalışma ile tartışılan konulardan biri de hibrit tehditler kapsamındaki çatışma aracı olarak hukukun diğer hibrit tehdit vasıtalarıyla birlikte kullanımını sonunda maksat ve sonuç olarak hukuk savaşından ayrılıp ayrılmadığıdır. Hibrit tehditler bakış açısından bakıldığında çatışma aracı olarak hukukun, hukuk savaşından farklı politik veya askeri maksatlarla yapılması gayet olasıdır.

¹² Kısaltma “terörizmi önlemek ve engellemek için gerekli uygun araçları sağlayarak Amerika’yı birleştirmek ve güçlendirmek” anlamına gelen “*Uniting and Strengthening America by Providing Appropriate Tools Required to Intercept and Obstruct Terrorism*” ifadesinin karşılığıdır.

¹³ Dunlap, a.g.e.

¹⁴ José Luis Martí, “Lawfare and democracy. Law as a weapon of war”, <https://revistaidees.cat/en/lawfare-and-democracy-law-as-a-weapon-of-war/>, erişim 07.01.2022

¹⁵ Giannopoulos, Smith ve Theocharidou, a.g.e., s. 22.

Devlet ve devlet dışı aktörler tarafından kalkan olarak kullanılan hukuk klasik harbin kinetik etkilerinin yerini almaktadır. Kittrie¹⁶ kapsamlı çalışmasında iki tip çatışma aracı olarak hukuktan bahsetmektedir. Devlet aktörler klasik harbin kinetik eylemlerinden ortaya çıkan etkileri yaratmak için çatışma aracı olarak “araçsal” hukuku (*instrumental lawfare*) kullanırlar. Diğer yandan, sınırlı askeri yeteneğe sahip ve uluslararası hukuka bağlı kalmamaya daha fazla eğilim gösteren devlet dışı aktörler, daha güçlü ve başta silahlı çatışma hukuku olmak üzere uluslararası hukuka uygun hareket eden devlet aktörlere karşı çatışma aracı olarak “bağlılıkta farklılık gösteren” hukuku (*compliance-leverage disparity lawfare*) kullanırlar. Her iki içerikte de aktörler hedefin askeri karar alma mekanizmasını etkilemek ve askeri kapasiteyi zedelemek için silahlı çatışmadaki kinetik eylemlerle gerçekleştirilen etkilere benzer etkiler yaratmak için hukuku amaca alet ederler.¹⁷

Çatışma aracı olarak hukuk kendine özgü yönleri haizdir. Çatışma aracı olarak hukukun konvansiyonel askeri araçların alternatifi olarak kullanımının, savaşların yıkıcı etkilerinin azaltılmasına katkısının olduğu yorumlanabilir.¹⁸ Savaş durumunda taraflardan biri veya tamamı tarafından askeri maksatlı olarak “kullanım” veya “istismar edilme” stratejisi şeklinde hukukun çatışma aracı olarak kullanımı söz konusu olabilir.¹⁹ Bu kullanım hem gerekçelendirilebilen (*justifiable*) hem de müdafaa edilmesi mümkün olmayan (*non-justifiable*) maksatlarla yapılabilir. Bu kapsamda, çatışma aracı olarak hukuk silahlı çatışmalarda hukukun kullanılması ile ilgili bir çerçeve olarak görülebilir.²⁰

Bununla birlikte, çatışma aracı olarak hukukla ilgili savunma içerikli bir yaklaşım da mevcuttur. Taraflardan birisi karşı tarafın çatışma aracı olarak hukuk uygulamalarının hedefi olabilir. Bir tarafın silahlı çatışma

¹⁶ Kittrie, a.g.e.

¹⁷ Matthew Welch, “Book Review: Orde F. Kittrie, *Lawfare: Law as a Weapon of War*, Oxford University Press, Oxford, 2016”, *Queen’s Law Journal*, 2017, 42:2, s.147-149.

¹⁸ Charles J. Dunlap, “Lawfare Today: A Perspective”, *Yale Journal of International Affairs*, 2008, Winter, s.147.

¹⁹ Charles J. Dunlap, “Lawfare: A Decisive Element of 21st-Century Conflicts?”, *Joint Force Quarterly*, 2009, 3rd Quarter, 54, s. 35.

²⁰ Charles J. Dunlap, “Does Lawfare Need an Apologia?”, *Case Western Reserve Journal of International Law*, 2010, 43:1, s.141.

hukuku başta olmak üzere uluslararası hukuka aykırı hareket etmesi karşı tarafın veya diğer muhasımların çatışmada üstünlük elde etmek için bu durumu kullanmalarına zemin hazırlar.²¹ Muhasım devlet ve devlet dışı aktörler, demokratik sistemlerle yönetilen ülkelerin uluslararası hukuka uyma özelliğini hassasiyet ve zayıflık haline getirirler. Demokratik ülkelerin askeri faaliyetlerinden kaynaklanan öngörülemez ve kasıtsız sivil zayıflık genellikle kötü amaçlara alet edilir ve muhasımlar bu potansiyeli söz konusu ülkelerin müteakip askeri eylemlerini engellemek için istismar ederler.²² Bu bağlamda da çatışma aracı olarak hukuk, çatışmada uluslararası hukuka uygun hareket eden bir devletin meşru askerî harekâtını karalamak için söylemsel bir araç olarak kullanılır.²³

Birçok yaklaşım tarafından tanımının askeri bir içerik ve silahlı çatışma hukuku ile sınırlandırılmasına rağmen çatışma aracı olarak hukukun başka alanlarda farklı yönleri de bulunmaktadır. Devlet aktörler, çatışma aracı olarak hukuku kullanarak ulusal güvenlikleri için diğer devlet aktörlere karşı iddialarda bulunabilirler. Daha genel anlamda, çatışma aracı olarak hukuk muhasımın eylemlerini gayrimeşrulaştırmak (*delegitimization*) ve kendi eylemlerini meşrulaştırmak (*legitimization*) için hukukun kullanılmasıdır.²⁴

Hibrit tehditler kapsamındaki hukuk, hibrit özellik arz eden bir mücadelede hukuki vasıtaların kullanımına işaret eder. Yaptığımız incelemede hibrit mücadelede aktörlerin çıkar ya da avantaj elde etmek için kendilerini etkileyen hukuki düzenlemelerden kaçınmak, muhasım aktörü etkileyen hukuki kuralları suistimal etmek ve karşı hukuki tezler üretmek amacıyla iç hukuk ve süreçlerinden faydalandıkları gözlemlenmiştir.²⁵ Hibrit tehditler kapsamında, hukukun başka alanlarda sonuç elde etmek

²¹ Charles J. Dunlap, “Lawfare Today... and Tomorrow”, *International Law Studies*, 2011, 87, s. 317-320.

²² Charles J. Dunlap, “Lawfare 101-A Primer”, *Military Review*, 2017, Mayıs-Haziran, s. 10.

²³ David Hughes, “What Does Lawfare Mean?”, *Fordham International Law Journal*, 2016, 40:1, s. 5.

²⁴ Tropin Zakhar, “Lawfare as part of hybrid wars: The Experience of Ukraine in Conflict with Russian Federation”, *Security&Defense Quarterly*, 2021, 1:43, s.17.

²⁵ Aurel Sari, “Hybrid Warfare, Law and the Fulda Gap”, *Complex Battle Spaces*, ed. Christopher Ford, Winston Williams, Oxford University Press, 2018, s. 30.

için kullanılabilceği gibi başka alanlardaki araçlar da hukuk alanı veya yasal alanda sonuç elde etmek üzere kullanılabilir.²⁶

İncelediğimiz örneklerde saldırgan politika izleyen aktörlerin, uluslararası arenada hibrit düzlemde çatışma aracı olarak hukuku kazanımlarını en üst seviyeye çıkarmak ve rakiplerine iradelerini kabul ettirmek için kullandığı izlenmiştir.

Çin uluslararası hukuku ve özellikle olarak Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesinin (BMDHS) üzerinde yaşam olan adalara tanıdığı haklardan istifade etmek için Güney Çin Denizindeki resif ve kayalıkları toprak dolguyla geliştirmeye ve iskan edilmiş ada haline getirmeye, buralarda askeri varlık göstererek toprak iddialarını desteklemeye çalışmaktadır.²⁷ BMDHS'ni kendi çıkarlarına uygun olarak yorumlayan Pekin yönetimi, iddialarını birçok farklı platformda kendi kazanımlarını maksimize etmek ve rakiplerinkini sınırlandırmak amacıyla dile getirmekte²⁸ ve Güney Çin Denizi özelinde diğer kıyı devletlerine karşı hukuku agresif bir şekilde kullanmaktadır.²⁹ Ayrıca, Çin çatışma aracı olarak hukuk stratejilerini Tayvan'a karşıda kullanmaktadır. Bu kapsamda çıkardığı turizm yasaları ile yabancı otel ve havayolları şirketlerini Tayvan'ın Çin'in bir parçası olduğuna kabule zorlamakta hukuki yaptırımlar uygulamakta, çıkardığı tarım düzenlemeleri ile Tayvan'ın Çin'in parçası olduğunu kabul etmeyen ticaret ortakları aleyhine tarım ürünlerinde ithalat ve ihracat kesintileri yapmaktadır.³⁰ Bu eylemlerini ABD üzerinde kurduğu politik baskı ile birleştirerek Tayvan'ın uluslararası arenadaki hareket serbestisini kısıtlamaya çalışmaktadır. Bunu da ABD'ye uyguladığı politik baskı ile Tayvan'a silah satışına engel olmaya çalışarak başarmayı hedeflemektedir.

²⁶ Giannopoulos, Smith ve Theocharidou, a.g.e., s.3 0-32.

²⁷ M. Yahuda, (2013). China's New Assertiveness in the South China Sea. *Journal of Contemporary China*, 22:81, s. 446-459.

²⁸ Joel P. Trachtman, "Integrating Lawfare and Warfare", *Boston College International & Comparative Law Review*, 2016, 39:2, s. 272-275.

²⁹ Gregory F. Treverton, Andrew Thvedt, Alicia R. Chen, Kathy Lee ve Madeline McCue, "Addressing Hybrid Threats", <https://www.hybridcoe.fi/wp-content/uploads/2020/07/Treverton-AddressingHybridThreats.pdf>, erişim 10.01.2022, s. 75.

³⁰ Sean Quirk, "Lawfare in the Disinformation Age: Chinese Interference in Taiwan's 2020 Elections." *Harvard International Law Journal* 62, no. 2 (June 15, 2021): 525-68. <https://discovery-ebSCO-com.ndueZproxy.idm.oclc.org/linkprocessor/plink?id=118ac784-376b-387d-a8d1-5ab0465f35ee>.

Çin bu çabalarını iç hukuk sistemindeki “bir devlet iki sistem” düzenlemesiyle meşrulaştırmaya çalışmaktadır. Ayrıca Pekin yönetimi, kendi iç hukuku vasıtasıyla Tayvan’ın özerkleşme faaliyetlerini de engellemeye çalışmaktadır.³¹ Çin’in bu konudaki ana iç hukuk enstrümanı 2005 Ayrılık Karşıtı Yasadır (*Anti-Secession Law*) ve bu yasanın gerektirdiği eylemlere başvurmaktadır.³² Benzer şekilde, çatışma aracı olarak hukuk Çin diplomasisi tarafından uluslararası aktörlerin Tayvan ile etkileşimlerine karşı caydırıcılık sağlamak için de kullanılmaktadır.³³

Çin aynı zamanda algıladığı iç hibrit tehditleri önlemek ve ulusal güvenliği korumak üzere vatandaşların ve tüzel kişiliklerin devletle iş birliği yapmalarını kanunla zorunlu hale getirerek de hukuku çatışma aracı olarak kullanmıştır.³⁴

Benzer bağlamlarda, Rusya geniş bir yelpazede çatışma aracı olarak hukuk stratejileri ve taktikleri uygulamaktadır. Moskova, yerel referandumların ardından komşu bölgelerin ilhakını mümkün kılmak için iç hukuku kullanmaktadır.³⁵ 2014 yılında Rusya tarafından vatandaşlık kanunu, Rusya İmparatorluğu ve SSCB’ye kadar uzanan ikamet iddialarını komşu bölgelerde yaşayanlara Rus vatandaşlığı vermek için kullanacak şekilde değiştirilmiştir. Kırım, Güney Osetya ve Abhazya’da Rus vatandaşlarının bulunduğu iddialarını desteklemek için bölge halkına Rus pasaportları verilmiştir.³⁶ Rusya ayrıca Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi yaptırımlarını önlemek için defalarca veto hakkını kullanmış,

³¹ Kartal Batuhan Olkan, “Çin-ABD İlişkilerinde Güvenlik İkilemi: Tayvan Sorunu” *Journal of Business Innovation and Governance*, 4:1 , 27-41 .

³² Deng Cheng, “Winning Without Fighting: Chinese Legal Warfare”, <https://www.heritage.org/asia/report/winning-without-fighting-chinese-legal-warfare>, erişim 11.02.2022.

³³ Weissmann, Nilsson, Palmertz ve Weissmann, a.g.e., s. 176-177.

³⁴ Giannopoulos, Smith ve Theocharidou, a.g.e., s.17.

³⁵ Rusya Federasyonu Duma bildirisini, ‘Kırım’ın Rusya Federasyonu’na katılma günü yeni bir önemli tarih haline geldi’ [‘Den’ prinyatija Kryma v sostav Rossijskoj Imperii stal novoj pamyatnoj datoj’], Rusya Federasyonu Devlet Meclisi Devlet Duması, 24 Temmuz 2018, <http://duma.gov.ru/news/27704>; yasanın Rusça aslına şu adresten ulaşılabilir: ‘495245-7 sayılı Kanun Taslağı’ [‘Zakonoproekt No 495245-7’], Sozd Beta, 2018, <http://sozd.parliament.gov.ru/bill/495245-7>.

³⁶ Jill I. Goldenziel, “Law as a Battlefield: The U.S., China, and the Global Escalation of Lawfare.” *Cornell Law Review* 106, no. 5:July 1 2021, s. 1085–1171. <https://discovery-ebSCO-com.ndueZproxy.idm.oclc.org/linkprocessor/plink?id=e7c61cf3-cfce-3a60-9d1c-cfeb043f0ffd>.

böylece aleyhine alınacak kararları engellemiş ve uluslararası hukuku istismar etmiştir.³⁷ Rusya savaş suçlarını tanımlayan metinlerden esinlenerek³⁸, sözde Rus barışı koruma güçlerinin varlığı, Rusça konuşan insanlara yönelik soykırımı ve buna eşlik eden bir insani felaketi önleyerek hukukun üstünlüğünü korumaya yönelik olduğu gibi tezler sunarak yasal hale getirmeye çalışmıştır.³⁹

Başka bir örnek olarak, 2008'deki Rusya-Gürcistan çatışması öncesinde ve sırasında Rusya, Gürcistan'a karşı Güney Osetya ve Abhazya lehine birçok hibrit yöntem kullanmıştır. Rusya Gürcistan'daki eylemlerini meşrulaştırmak için bu bölgelerde yaşayan yerel Rusların haklarını koruduğunu iddia etmiş, bu iddialarını temellendirmek için de "pasaportlaştırma" diye adlandırılan süreçle neredeyse isteyen herkese Rus Pasaportu vermiştir.⁴⁰ Böylece kendi vatandaşlarını koruma iddiasına kendi iç hukukuyla zemin hazırlanmış olmuştur.⁴¹ Bu eylemlerine meşru bir görünüm kazandırmak için yasal araçlar kullanan devlet aktörün faaliyetlerine güzel bir örnektir.⁴²

Devlet dışı aktörlerin, rakip devletlerin silahlı çatışma hukukuna uymasını güvenlik açıkları olarak suistimal ederek çatışma aracı olarak hukuk taktikleri uyguladıkları iddia edilen durumlar mevcuttur. İsrail-Hamas çatışmasında, İsrail Savunma Güçlerinin (IDF), baskın unsurunu kaybetme ve Hamas'ın erken haber alması pahasına sivil kayıpları önlemek ve uluslararası hukuka uymak için yaklaşan hava saldırılarından önce Gazze Şeridi'ndeki sivillere uyarılar gönderdiği iddia edilmektedir. Bu durumun, İsrail Savunma Güçleri safında büyük bir güvenlik açığı

³⁷ Mark Voyger, "Russian Lawfare - Russia's Weaponisation Of International And Domestic Law: Implications For The Region And Policy Recommendations." *Journal on Baltic Security* 4, no. 2 (December 1, 2018), s. 35-42.

³⁸ 1949 Cenevre Sözleşmeleri ve 1977 Ek Protokol I listeleri; Madde 8 Uluslararası Ceza Mahkemesi Roma Statüsü; Uluslararası Statü'nün 2. ve 3. Maddeleri Eski Yugoslavya Ceza Mahkemesi ve Uluslararası Ceza Mahkemesi Tüzüğü'nün 4. Maddesi Ruanda ile ilgili savaş suçları tanımları.

³⁹ Andres B.Munoz Mosquera ve Sascha Dov Bachmann, "Lawfare in Hybrid Wars: The 21st Century Warfare", *Journal of International Humanitarian Legal Studies*, 2016, 7, s. 85.

⁴⁰ Goldenizel, a.g.e.

⁴¹ Voyger, a.g.e, s. 39.

⁴² NATO StratCom COE, "Hybrid Threats-A Strategic Communications Perspective", <https://stratcomcoe.org/publications/hybrid-threats-a-strategic-communications-perspective/79>, erişim 07.01.2022, s. 64.

oluşturduğu öne sürülmektedir.⁴³ İsrail olası hava saldırılarını önceden bilerek bu güvenlik açısından yararlanan Hamas'ın, tahliyeleri engelleyerek ve yoğun nüfuslu bölgelerden roket fırlatarak sivilleri canlı kalkan olarak kullandığını iddia etmektedir.⁴⁴ Başka bir örnek olarak, NATO'nun Afganistan'da sivillerin korunmasına yönelik medya kampanyaları yürütmüştür.⁴⁵ Ancak NATO'nun niyeti, hava saldırılarını önlemek için sivilleri mevzilerinin yakınına yerleştiren Taliban'ın hukuku kötü niyetli çatışma aracı olarak kullanması nedeniyle ters sonuçlara yol açmıştır.⁴⁶

Genel olarak, çatışma aracı olarak hukuk, yeni bir fenomenden ziyade yeniden gün yüzüne çıkan eski bir fenomen olarak kabul edilebilir. Hibrit tehditler kavramının görünürlüğünün artmasıyla birlikte bu kavram da daha fazla görünürlük kazanmıştır. Hem devlet hem de devlet dışı aktörler, sayısız kez hukuk alanında hibrit tehditler olarak hukuk uygulamalarını kullanmakta ve maruz kalmaktadır.

3. Çatışma Aracı Olarak Hukuk Uygulamaları Durum İncelemesi

3.1. Analiz Çerçevesi

Çatışma aracı olarak hukuk (*lawfare*) kavramının teorik arka planına uygun olarak bu kavrama yönelik uzman kişilerce bu kapsamda olduğu değerlendirilen yirmi örnek durum incelenmiştir. Benzer örnekler ile bu sayı artırılabilir, ancak yapılan incelemede örnek durumlarda kendini tekrar eden durumların var olduğu ve sayı ne kadar artırılırsa artırılınsa kendini tekrar etme eyleminin tespit edilen ortak özelliklerinin değişmeyeceği kanaatine varılmıştır. Yaptığımız çalışma tespit edilen özelliklerin belirtilen sayıyla sınırlı olduğunu iddia etmemektedir. Gelecekte yapılacak çalışmalar ile farklı benzerlikler ve ortak özellikler bulunabilir; ancak Çalışkanlar ve Demir'in kıymetlendirmesine göre bu durum yapılan tespitlerin yanlış olduğu anlamını taşımamaktadır.

Durum incelemelerindeki ilk parametre aktör çeşididir. Çatışma aracı olarak hukuk uygulamalarının devlet aktörler, terör örgütleri de dahil

⁴³ Mosquera ve Bachmann, a.g.e., s.7 7-78.

⁴⁴ NATO StratCom COE, a.g.e., s. 60.

⁴⁵ "NATO - Görüş: Açıklama , 03-Dec.-2001." ve "NATO - Haberler: ISAF Dışişleri Bakanları Afgan dayanışmasını eylemle destekliyor, 04-Dec.-2009."

⁴⁶ Mosquera ve Bachmann, a.g.e., s.7 5-76.

olmak üzere devlet dışı aktörler veya uluslararası örgütler tarafından gerçekleştirilmesi mümkündür. İkinci parametre hukuk nevidir. Çatışma aracı olarak hukuk uygulamalarında iç hukukun veya uluslararası hukukun kullanıldığı görülmektedir. Uygulamalarda her iki hukukun birlikte kullanımı da söz konusu olabilmektedir. Üçüncü parametre çatışma aracı olarak hukuk uygulamasının hibrit tehditler kapsamında değerlendirilip değerlendirilemeyeceği ile ilgilidir. Uygulamalar, politik, ekonomik ve silahlı mücadeleler düzleminde hibrit tehditler kapsamındaki uygulamalar olabileceği gibi hibrit tehditler kapsamı dışında belirli amaçlar doğrultusunda gerçekleştirilen hukuki işlemler veya hukuk mücadeleleri olabilecektir. İncelemelerdeki son parametre uygulama maksadıdır. Literatürdeki örneklerde çatışma aracı olarak hukuk uygulamalarının aktörler tarafından politik, ekonomik veya askeri bir mücadelede beka amacıyla, mücadelelerde muhasım aktörlere uygulanan yaptırımlara meşru bir zemin hazırlamak amacıyla veya lehte kazanımlar elde etmek üzere de facto durum yaratmak amacıyla gerçekleştirildiği yorumlanmış ve bu üç amaç uygulama maksadı parametresinin çeşitleri olarak ele alınmıştır.

3.2. Durum İncelemeleri

Devlet dışı aktörler veya terör örgütleri, silahlı çatışmalarda, uluslararası hukuka, özellikle de silahlı çatışma hukukuna uyum sağlama konusunda devlet aktörlerin hassasiyetlerini suistimal etmektedir. Aşağıdaki üç örnek, bu bağlamda güzel örneklerdir. İlk örnekte Taliban, hava saldırılarını önlemek için sivilleri mevzilerine yakın bir yere yerleştirerek, NATO'nun hava harekatı öncesi sivillere yönelik uyarılarının etkilerini tersine çevirmeye çalışmıştır.⁴⁷ İkinci örnekte, PKK terör örgütüne bağlı terör örgütü YPG'nin⁴⁸ Türkiye'nin Suriye'nin kuzeyinde yürüttüğü yasal

⁴⁷ Mosquera ve Bachmann, a.g.e., s. 75-76.

⁴⁸ YPG (*Yekîneyên Parastîna Gel* / Halk Savunma Birlikleri), çatı terör örgütü olarak KCK terör örgütünün (*Koma Cîvaken Kurdistan* / Kürt Topluluklar Birliği) Suriye askeri koludur ve PKK terör örgütü ile yakın işbirliği içindedir. PKK terör örgütü, NATO, ABD, Avrupa Birliği ve diğer birçok ülke ve uluslararası kuruluş tarafından terör örgütü olarak kabul edilmektedir. Bakınız: Can Acun and Bünyamin Keskin, "The PKK's Branch in Northern Syria, PYD-YPG", https://setav.org/en/assets/uploads/2017/05/PYD_YPG_En.pdf (26.04.2022), s.14. PKK ile yakın işbirliği içinde olan ve uluslararası hukuku hiçe sayan YPG terör örgütünün Türkiye'nin uluslararası örgütlerdeki müttefikleri tarafından açıkça desteklenmesi de hibrit tehditler konusunda başka akademik çalışmalara konu olabilecek bir durumdur.

ve meşru terörle mücadele operasyonlarını Türk Silahlı Kuvvetleri'nin uluslararası hukuka uyma hassasiyetini kullanarak yürütülen operasyonları engellemek amacıyla çocukları silahlandırmıştır.⁴⁹ BM Çocuk Hakları Sözleşmesinin 38 ve 39'uncu maddeleri, taraf devletlerin çocukları silahlı çatışmadan uzak tutulması ve silahlı çatışmadan etkilenen çocukların korunmasına yönelik yükümlülükler ortaya koymaktadır.⁵⁰ Terör örgütünün çocukların silah altına alınması ile ilgili uluslararası hukuka ve sözleşme hükümlerine uygun hareket etmesi beklenmemektedir. Terör örgütü burada, sözleşmeye taraf olan ve uluslararası hukuka uygun hareket eden Türkiye Cumhuriyeti devletinin sözleşme kapsamındaki yükümlülüklerini istismar etmektedir. Üçüncü örnekte ise, Yemen iç savaşında, Husi isyancıların Suudi hava hareketlerine karşı korunmak için hastanelerde milisleri ve silahları sakladıkları iddia edilmektedir.⁵¹ Belirtilen bu üç durumda devlet dışı aktörler uluslararası hukuk kurallarını, silahlı çatışma düzlemindeki hibrit tehditler kapsamında bekalarını temin maksadıyla kullanmaktadırlar. Bu eylemlerini askeri eylemleriyle birleştirdikleri için uygulamalar hukukun çatışma aracı olarak kullanımına örnektir ve hibrit tehditler kapsamında değerlendirilmelidir.

Devlet dışı aktörlerin aynı kapsamda çatışma aracı olarak hukuka başvurmasının bir başka örneği, aktörlerin farklı gerekçelerle yabancı bir ülkede sığınma talep etmesi ve sığınma elde etmesi, özellikle teröristlerin bir ülkeden kaçıp başka bir ülkeye sığınma hakkı kazanmasıdır.⁵² Türkiye'nin haklı kaygı ve itirazlarına rağmen bazı Avrupa ülkeleri PKK'lı teröristlere ve

⁴⁹ Selman Aksunger, "PKK/YPG continues to use child soldiers with impunity", <https://www.aa.com.tr/en/analysis/analysis-pkk-ypg-continues-to-use-child-soldiers-with-impunity/1953913> (10.02.2022)

⁵⁰ Convention on the Rights of the Child, Adopted and opened for signature, ratification and accession by General Assembly resolution 44/25 of 20 November 1989, <https://www.ohchr.org/sites/default/files/Documents/ProfessionalInterest/crc.pdf> (14.04.2023)

⁵¹ Michelle Nichols, "Exclusive: U.N. report on Yemen says Houthis used human shields, Islamic State got cash", <https://www.reuters.com/article/us-yemen-security-un-exclusive-idUKKCN10F28B?edition-redirect=uk> (10.02.2022)

⁵² UNSC CTED, "Efforts of European Member States to Prevent Terrorists from Abusing Asylum Systems while Ensuring Compliance with International Refugee and Human Rights Law: Challenges, Recommendations and Good Practices", <https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/CTED-REGIONAL-ANALYTICAL-BRIEF-April-2021-final.pdf> (11.02.2022), s.3-7.

destekçilerine işkenceye uğradıkları ve yer değiştirmeye maruz kaldıkları iddiasıyla BM Mülteciler Sözleşmesi'ne⁵³ istinaden sığınma hakkı vermektedir.⁵⁴ Bu eylemler insani duygularla yapılsa bile devlet dışı aktörlere koruma sağladığı gibi savaşçı militanların daha sonra eylem yapabilmesine imkân sağladığı için rakip ülkeler için bir hibrit tehdit özelliği taşımaktadır. Belirtilen bu durumda devlet dışı aktörler uluslararası hukuk kurallarını, politik mücadele düzlemindeki hibrit tehditler kapsamında bekalarını temin maksadıyla kullanmaktadırlar.

Çin, çatışma aracı olarak hukuk uygulamalarının önemli örnekleri olarak birçok durumda uluslararası hukuku ve iç hukuku silah olarak kullanmaktadır. Agresif dış politikası ve ABD ile siyasi rekabeti, çatışma aracı olarak hukukun farklı uygulamalarını içermektedir. Tayvan sorunu bağlamında, Washington yönetimi, savunmada öz yeterlilik sağlamak gibi bir amaçla Tayvan'a silah satışını meşrulaştırmaktadır. Bu, bir devlet aktör tarafından iç hukukun politik mücadele düzleminde hibrit tehditler kapsamında yaptırımlara meşruiyet kazandırma maksadıyla kullanımudur. Misilleme olarak Çin, 2005 Ayrılık Karşıtı Yasanın (*Anti-Secession Law*) gerektirdiği eylemlere başvurarak uluslararası toplumun Tayvan ile etkileşimini engellemeye çalışmaktadır. Bu durumda da devlet aktör tarafından iç hukukun beka maksadı ile kullanımı söz konusudur. Ancak, ilgili yasanın kullanımı hibrit tehditler kapsamı dışında bir hukuk işlemi veya hukuk mücadelesi olarak değerlendirilebilir.

Güney Çin Denizi bağlamında, Pekin Yönetimi, BMDHS'nin kendine özgü yorumlarıyla kazanımlarını maksimize etmeye çalışmaktadır.⁵⁵ Buna göre Çin BMDHS'ne istinaden devamlı çizgi yerine uluslararası tahkim mahkemesinin kesikli çizgiye izin verdiğini iddia etmekte dokuz kesikli çizgi ile Güney Çin Denizinin neredeyse %90'ında hak iddia etmektedir. Ayrıca bu savının diğer ülkelerce desteklenmesi içinde çaba sarf etmektedir.

⁵³ UN General Assembly (1951), Convention Relating to the Status of Refugees, 28 July J957, New York, NY: United Nations.

⁵⁴ Vera Eccarius-Kelly. "Anatomy of a Civil War: Sociopolitical Impacts of the Kurdish Conflict in Turkey." Journal of the Ottoman and Turkish Studies Association, vol. 6, no. 2, fall 2019, pp. 188+. Gale Academic OneFile, link.gale.com/apps/doc/A621001926/AONE?u=wash60683&sid=ebsco&xid=f3eb2ad7. Accessed 4 Apr. 2023.

⁵⁵ Cheng, a.g.e.

Çin, Çin Hanedanlığının Güney Çin Denizi'ndeki kara bölgeleriyle angajmanına ilişkin tarihsel argümanları kullanarak adaların çoğunluğu ve bitişik sular üzerinde egemenlik iddiasında bulunmaktadır. Ancak, BMDHS, taraflara tarihsel mirasa dayalı iddialarda bulunma hakkı vermemektedir. Çin ayrıca BMDHS hükümlerine aykırı bir şekilde iç sular, karasuları ve Münhasır Ekonomik Bölgeler (MEB) ilan etmekte ve seyir özgürlüğünü (*freedom of navigation*) kendi lehine sınırlamaya çalışmaktadır.⁵⁶ Çin'in buradaki eylemi açıkça uluslararası hukuktan yola çıkarak politik mücadele düzleminde hibrit tehditler kapsamında *de facto* bir durum yaratma çabasıdır.

Çin, muhalefeti sistematik olarak hedef almak için iç hukuku da kullanmaktadır. Yakın tarihte Çin ulusal güvenliğiyle ilgili asılsız iddialarla yargılanan yabancı girişimcilerin ve vatandaşların örnekleri bulunmaktadır. Çin toprakları dışındaki muhalif kimlikler, daha önce Çin rejimi tarafından sistematik olarak hedef alınmıştır. Ayrı bir olayda, Pekin yönetimi, Huawei'nin Genel Finans Direktörünün (*Chief Financial Officer/CFO*) 2018'de ABD yasalarını ihlal ettiği suçlamasıyla Kanada'da gözaltına alınmasına, izindeki bir Kanadalı diplomat ve bir girişimciyi tutuklayarak misillemede bulunmuştur. Geri adım atan ABD, iade sürecinden vazgeçmiş ve Huawei'nin yöneticisini serbest bırakmış; karşılığında da Kanadalı diplomat ve girişimci, sonunda hüküm giymedikleri bir yargı sürecinden geçmiştir.⁵⁷ Bu örnekte de Çin, bir devlet aktör olarak iç hukukunu hibrit tehditler kapsamı dışında uzun süreçte rejimin bekasını sağlamak amacıyla kullanmaktadır.

ABD'nin dış politikası ve beraberindeki güvenlik stratejileri kendine özgü hukuk uygulamalarını da içermektedir. Bunun bir örneği, Irak Haşdi Şabi lideri Ebu Mehdi el Mühendis ve İran İslam Devrim Muhafızları Kolordusu Kudüs Gücü (*Islamic Revolutionary Guard Corps' Quds Force of Iran*) komutanının 3 Ocak 2020'de Bağdat'ta bir ABD insansız hava aracı saldırısıyla öldürülmesidir. İHA hareketleri ile etkisiz hale getirme eylemleri,

⁵⁶ Douglas Guilfoyle, "The Rule of Law and Maritime Security: Understanding Lawfare in the South China Sea." *International Affairs* 95, no. 5 (September 1, 2019): 999-1017.

⁵⁷ Bradley A. Thayer and Lianchao Han, "The Growing Threat of China's Lawfare", <https://thehill.com/opinion/international/546811-the-growing-threat-of-chinas-lawfare>, erişim 14.02.2022.

başkanlık kararnamesi (*presidential executive order*) ve silahlı çatışmalara yönelik iç hukuk düzenlemeleriyle yasallaştırılmıştır.⁵⁸ Burada, ABD devlet aktör olarak iç hukuku silahlı çatışma düzleminde hibrit tehditler kapsamında eyleme meşruiyet kazandırma maksadıyla kullanmıştır. İran ve Irak, devlet aktörler olarak, yerel mahkemelerinin öldürme emrini verdiği için dönemin ABD Başkanı Trump'a verdiği tutuklama kararları ile iç hukuktan aldığı güçle misilleme gerçekleştirdi.⁵⁹ Burada da devlet aktörler, iç hukuku hibrit tehditler kapsamı dışında yaptırıma meşruiyet kazandırma maksadıyla kullanmaktadır.

11 Eylül sonrası dönemde, ABD'de haklarında terörizme destek veren ülkelerle örtülü bağlantıları olduğuna yönelik zeminsiz iddialarda bulunulan İslami sivil toplum kuruluşu ağı, yasal süreçlerden yararlanarak ABD belge ve açıklamalarında İslam dinini terörle bağdaştıran ifadelerden arındırmaya çalışmış ve bir dereceye kadar somut sonuç elde etmiştir.⁶⁰ Burada da iç hukuk çatışma aracı olarak hibrit tehditler kapsamı dışında bekanın sağlanması maksadıyla kullanılmıştır.

ABD, terörizme karşı savaş konsepti içinde, uluslararası toplum nezdinde mücadeleyi meşrulaştırmak için harekât sahasındaki bazı hasım yerel milisleri iç hukuku vasıtasıyla terör örgütü olarak tanımayı araç olarak kullanmıştır. ABD Dışişleri Bakanlığı bu konuda kararnameler kullanmaktadır. Hükümet tarafından finanse edilen Irak Halk Seferberlik Güçleri (*Iraqi Popular Mobilization Forces*) çatısı altındaki bazı milislerin terör örgütü olarak tanınması, bu konseptin başlıca örneğidir.⁶¹ Burada bir devlet aktör iç hukukunu yine meşruiyet yaratma maksadıyla politik mücadele düzleminde hibrit tehditler kapsamında kullanmaya çalışmaktadır.

⁵⁸ Scott R. Anderson, "Did the President Have the Domestic Legal Authority to Kill Qassem Soleimani?", <https://www.lawfareblog.com/did-president-have-domestic-legal-authority-kill-qassem-soleimani>, erişim 15.04.2023.

⁵⁹ "Iraqi court issues arrest warrant for Trump over killing of paramilitary chief", <https://www.theguardian.com/world/2021/jan/07/iraqi-court-issues-arrest-warrant-for-trump-over-killing-of-top-military-commander>, erişim 11.02.2022.

⁶⁰ Brooke Goldstein and Benjamin Ryberg, "The Emerging Face of Lawfare: Legal Maneuvering Designed to Hinder the Exposure of Terrorism and Terror Financing", *Fordham International Law Journal*, 2013, 36:3, s. 650-653.

⁶¹ "Executive Order 13224", <https://www.state.gov/executive-order-13224/#state>, erişim 13.02.2022.

ABD, terörle mücadele konseptlerinin yanı sıra, stratejik rakiplerine karşı çatışma aracı olarak hukuk stratejileri ve taktikleri de kullanmaktadır. Bu bağlamda ABD Kongresi, ABD vatandaşları ve şirketlerine karşı Çin ve Rusya tarafından açılan davalarda, dava taraflarının çıkarlarının ABD çıkarlarıyla uyumlu olması şartıyla özel devlet desteğini öngören kanunları yürürlüğe koymuştur.⁶² Kongrenin çıkardığı yasalara dayanarak, ABD Hazine Bakanlığı, Amerika'nın Hasımlarına Yaptırımlar Yoluyla Karşı Koyma Yasasının (*Countering America's Adversaries Through Sanctions Act / CAATSA*) en son içeriği dahil olmak üzere birçok farklı bağlamda düşmanlara yaptırımlar uygulamaktadır.⁶³ Bu konsept dahilinde, çatışma aracı olarak hukukun etkin kullanımı, muhasımlara karşı daha kapsamlı bir ekonomik savaş kolaylaştırmaktadır. Bu iki durumda, iç hukuk mücadele ve yaptırımlara meşruiyet kazandırma maksadıyla politik mücadele düzleminde hibrit tehditler kapsamında kullanılmaktadır.

Rusya'nın, Gürcistan ve Ukrayna savaşları başta olmak üzere girdiği çatışmalara hukuku alet ettiği bilinmektedir. 2008'de Rus güvenlik güçleri, Güney Osetya ve Abazya'daki yerel halka Rus pasaportları dağıtmak suretiyle, Rusça konuşan halkın iradesine karşılık bir askerî harekât icra edildiği argümanlarıyla harekate meşru bir görünüm kazandırmıştır. Kırım ve Doğu Ukrayna'da Rusça konuşan vatandaşlara Rus kimlik belgeleri dağıtma konusundaki benzer uygulamalar, olası herhangi bir müdahaleyi meşru kılmak için 2014 yılında da tekrarlanmıştır. Ayrıca Rusya Parlamentosu, Kırım'daki referandumda olduğu gibi kontrollü referandumlar sonrasında komşu bölgelerin ilhakına olanak sağlayacak yasa taslakları üzerinde çalışmıştır. Ayrıca Moskova yönetimi, BM ve AGİT mekanizmaları aracılığıyla uluslararası hukuku kullanarak bu konseptteki eylemlerine hukuki bir kimlik kazandırmış ve uluslararası anlaşmalardaki boşlukları kullanarak taraflara askeri tatbikatlar öncesinde

⁶² Andrew Doran, "Lawfare: How America Can Make Russia and China Think Twice", <https://nationalinterest.org/blog/buzz/lawfare-how-america-can-make-russia-and-china-think-twice-183459>, erişim 13.02.2022.

⁶³ "Countering America's Adversaries Through Sanctions Act", <https://home.treasury.gov/policy-issues/financial-sanctions/sanctions-programs-and-country-information/countering-americas-adversaries-through-sanctions-act>, erişim 13.02.2022.

bildirimde bulunma gerekliliğini bertaraf etmiştir.⁶⁴ Rusya, bu durumda bir devlet aktör olarak hem iç hukuku hem uluslararası hukuku, politik mücadele düzleminde hibrit tehditler kapsamında eylem meşrulaştırma maksadıyla kullanmaktadır.

2021'in sonlarında Ukrayna ile çatışmanın yeniden canlanmasıyla birlikte Putin yönetimi, Şubat 2022'de Ukrayna'nın doğusundaki Luhansk ve Donetsk bölgelerindeki ayrılıkçıların kontrolündeki bölgeleri resmi olarak tanımış ve kendisini uluslararası hukukun kural ve düzeninin bir destekçisi olarak görüp Rusça konuşanları nüfusu Ukrayna rejimine karşı koruma bahanesiyle Ukrayna'nın bazı bölgelerine özel askeri müdahaleye başvurmuştur.⁶⁵ Rusya, bu durumda bir devlet aktör olarak iç hukuku, silahlı çatışma düzleminde hibrit tehditler kapsamında eylem veya yaptırım meşrulaştırma maksadıyla kullanmaktadır.

Başta ABD, Avrupa Birliği ve İngiltere başta olmak üzere batı dünyası, 2022 yılında çatışma aracı olarak hukuku etkin bir şekilde kullanarak misilleme olarak Rusya'ya ekonomik yaptırımlar uygulamıştır.⁶⁶ Bu örnekte de devlet aktörler ve uluslararası örgütlerin uluslararası hukuk ve iç hukuku politik mücadele düzleminde hibrit tehditler kapsamında yaptırımlara meşruiyet kazandırmak maksadıyla kullanmaktadır.

Başka bir örnekte, İsrail'in Filistin çatışmasında çatışma aracı olarak hukuk uygulamaları yoluyla uluslararası hukuku hiçe saymaktadır. İsrail'in Filistin çatışmasındaki uluslararası hukuk ihlalleri farklı akademik çalışmaların konusu olmuştur. Burada, İsrail'in bu konudaki stratejisine dikkat çekilmektedir. Stratejinin birincil yönü, ihlallerin sistematik olarak tekrarlanması yoluyla uluslararası toplumu uluslararası hukuk ihlallerine karşı duyarsızlaştırmaktır.⁶⁷ Burada, bir devlet aktör, uluslararası hukuku,

⁶⁴ Mark Voyger, "Russian Lawfare-Russia's Weaponisation Of International And Domestic Law: Implications For The Region And Policy Recommendations", *Journal on Baltic Security*, 2018, 4:2, s. 38-39.

⁶⁵ René Vär, "Russia's Legal Arguments to Justify its Aggression Against Ukraine", https://icds.ee/wp-content/uploads/dlm_uploads/2022/11/ICDS_Analysis_Russia's_Legal_Arguments_to_Justify_its_Aggression_Against_Ukraine_Rene_Vark_November_2022.pdf, erişim 15.04.2023, s. 1-2.

⁶⁶ "The Sanctions that Could Really Hurt Russia", <https://edition.cnn.com/2022/02/22/business/sanctions-russia-ukraine/index.html>, erişim 24.02.2022.

⁶⁷ Jeff Halper, "How Israel Undermines International Law Through 'Lawfare'",

silahlı çatışma düzleminde hibrit tehditler kapsamında *de facto* durum yaratmak maksadıyla kullanılmaktadır.

Son örnek olarak Yunanistan, bir devlet aktörü olarak, kazanımlarını maksimize etmek ve Türkiye'yi Ege Denizi'ndeki haklarından mahrum etmek için BMDHS dâhil olmak üzere iç ve dış hukuku haksız ve kendine özgü bir yorumla istismar etmektedir. Yunanistan BMDHS'ne dayandırarak adaların münhasır ekonomik bölge ve kıta sahanlığı olduğunu iddia etmekte, bunu sürekli olarak yaptığı Türkiye'ye yönelik engelleme ve açık deniz sularının kullanılmasını kısıtlama eylemleriyle tekrarlamaktadır.⁶⁸ Bu durumda, Yunanistan bir devlet aktör olarak iç hukuk ve uluslararası hukuku, politik mücadele düzleminde hibrit tehditler kapsamında *de facto* durum yaratma maksadıyla kullanılmaktadır.

3.3. Genel Bakış

Bir önceki bölümde tartışıldığı gibi, Tablo-1'de çatışma aracı olarak hukuk uygulamalarına dair örnek olaylar kısaca tasvir edilmekte ve aktör, hukuk nevi, hibrit tehdit durumu ve uygulama nevi şeklinde etiketlenmektedir.

Olay	Aktör	Hukuk Nevi	Hibritlik Durumu	Uygulama Maksadı
(1) Taliban tarafından sivillerin canlı kalkan olarak kullanılması.	Devlet dışı aktör,	UA hukukun kullanımı	Silahlı çatışma ile birlikte Hibrit Tehdit	Beka
(2) YPG terör örgütü tarafından çocukların silah altına alınarak örgüte alınması	Devlet dışı aktör,	UA hukukun kullanımı	Silahlı çatışma ile birlikte Hibrit Tehdit	Beka
(3) Huşi isyancılar tarafından hastanelerin korunak olarak kullanılması.	Devlet dışı aktör,	UA hukukun kullanımı	Silahlı çatışma ile birlikte Hibrit Tehdit	Beka

<https://www.twn.my/title2/resurgence/2014/287-288/world1.htm>, erişim 12.02.2022.

⁶⁸ Erol Kalkan, "The Longstanding Dispute Between Turkey And Greece: The Aegean Issue", *International Journal of Economic and Administrative Studies*, 2020, 28, s.169.

(4) Yabancı ülkelerde siyasi sığınma hakkı.	Devlet dışı aktör	UA hukukun kullanımı	Politik mücadele ile birlikte Hibrit Tehdit	Beka
(5) ABD'nin Tayvan ile İlişkiler Yasası kapsamındaki eylemleri.	Devlet aktör	İç hukukun kullanımı	Politik mücadele ile birlikte Hibrit Tehdit	Yaptırımın Meşrulaştırılması
(6) Çin'in Ayrılık Karşıtı Yasa kapsamındaki faaliyetleri.	Devlet aktör	İç hukukun kullanımı	Hibrit Tehdit değil	Beka
(7) Çin'in BMDHS kendi çıkarlarına uygun olarak yorumlaması.	Devlet aktör	UA hukukun kullanımı	Politik mücadele ile birlikte Hibrit Tehdit	De facto yaratma
(8) Çin hükümetinin muhalefeti içeride ve dışarıda sistematik olarak hedef alması.	Devlet aktör	İç hukukun kullanımı	Hibrit Tehdit değil	Beka
(9) Çin'in ABD'nin çatışma aracı olarak hukuk uygulamalarına misillemesi.	Devlet aktör	İç hukukun kullanımı	Politik ve Ekonomik mücadele ile birlikte Hibrit Tehdit	Yaptırımın Meşrulaştırılması
(10) ABD'nin İHA'larla insanları etkisiz hale getirmesinin yasallaştırılması.	Devlet aktör	İç hukukun kullanımı	Silahlı çatışma ile birlikte Hibrit Tehdit	Yaptırımın Meşrulaştırılması
(11) İran ve Irak mahkemelerinin ABD Başkanı Trump hakkında yakalama kararı çıkarması.	Devlet aktör	İç hukukun kullanımı	Hibrit Tehdit değil	Yaptırımın Meşrulaştırılması
(12) İslami sivil toplum kuruluşlarının ABD yönetimine karşı yasal süreçlere başvurması.	Devlet dışı aktör,	İç hukukun kullanımı	Hibrit Tehdit değil	Beka
(13) ABD tarafından yerel askeri grupların terör örgütü olarak ilan edilmesi.	Devlet aktör	İç hukukun kullanımı	Politik mücadele ile birlikte Hibrit Tehdit	Yaptırımın Meşrulaştırılması

Hukuk Ortamında Hibrit Tehdit Uygulamaları:
Çatışma Aracı Olarak Hukuk Uygulamalarının Bir Tipolojisi

(14) ABD'nin vatandaşlarına rakip ülkelerle olan davalarında doğrudan destek sağlaması.	Devlet aktör	İç hukukun kullanımı	Politik mücadele ile birlikte Hibrit Tehdit	Yatırımın Meşrulaştırılması
(15) ABD'nin rakiplerine yaptırımları.	Devlet aktör	İç hukukun kullanımı	Politik mücadele ile birlikte Hibrit Tehdit	Yatırımın Meşrulaştırılması
(16) Rusya'nın 2008 ve 2014'te Gürcistan ve Ukrayna'ya karşı eylemleri.	Devlet aktör	İç/UA hukukun kullanımı	Politik mücadele ile birlikte Hibrit Tehdit	Yatırımın Meşrulaştırılması
(17) 2022 yılında Ukrayna savaşında Rusya'nın eylemleri.	Devlet aktör	İç hukukun kullanımı	Silahlı Çatışma ile birlikte Hibrit Tehdit	Yatırımın Meşrulaştırılması
(18) 2022 yılında Batı dünyasının Rusya'ya misillemeleri.	Devlet aktör/UA örgüt	İç/UA hukukun kullanımı	Politik mücadele ile birlikte Hibrit Tehdit	Yatırımın Meşrulaştırılması
(19) İsrail'in uluslararası toplumu duyarsızlaştırması.	Devlet aktör	UA hukukun kullanımı	Silahlı Çatışma ile birlikte Hibrit Tehdit	De Facto yaratma
(20) Ege Denizi'nde Yunanistan'ın deniz hukukunu kendi çıkarlarına göre yorumlaması.	Devlet aktör	İç/UA hukukun kullanımı	Politik mücadele ile birlikte Hibrit Tehdit	De Facto yaratma

Tablo 1: Çatışma Aracı Olarak Hukuk Durum İncelemeleri⁶⁹

3.3. Çatışma Aracı Olarak Hukuk Uygulamalarının Tipolojisi

Tablo 1'de etiketlenen hukukun bir çatışma aracı olarak kullanıldığı durumlar incelendiğinde benzer özellik taşıyan aktörlerin benzer yöntemlerle hukuktan istifade ettiği ve bunların örnekler artırılrsa da çok büyük farklılıklar göstermeden birbirlerini tekrar ettiği gözlemlenmiştir.

⁶⁹ Örnek durumların özellikle hibritlik durumu ve uygulama maksadı ile ilgili farklı yorumların getirilmesi söz konusu olabilir. Ancak, örnek durumların Çalışkanlar ve Demir tarafından en belirgin ve öne çıkan yönleri oldukları değerlendirilen hususlar etiketlemede ve yorumlamada ele alınmıştır.

Yapılan incelemede yirmi durumdan yedi tanesinde aktörler çatışma aracı olarak hukuku beka maksadıyla kullanmaktadır. Bu yedi durumdan dördünde, içlerinde terör örgütlerinin de bulunduğu devlet dışı aktörler tarafından hibrit tehditler kapsamında hukuk araç olarak kullanılmıştır. Diğer üç durumda ise devlet aktörler hibrit tehditler kapsamı dışında iç hukuku veya uluslararası hukuku kullanmaktadır.

İncelenen durumlar içindeki on durumda çatışma aracı olarak hukuk eylemlerin veya yaptırımların meşrulaştırılması maksadıyla kullanılmıştır. Bu on durumun dokuzunda, çatışma aracı olarak hukuk hibrit tehditler kapsamında ve bir durumda da hibrit tehditler kapsamı dışında kullanılmaktadır.

İncelenen durumların üçünde de devletler iç ve uluslararası hukuk kurallarını kendi çıkarları doğrultusunda “*de facto*” yani fiili, pratikte uygulanagelmış bir duruma sebebiyet verecek şekilde kullandıkları değerlendirilmiştir.

3.3.1. Devlet Dışı Aktörlerin Hukuku Beka Maksadıyla Kullanımı:

Hukuk kurallarının devlet dışı aktörler tarafından beka maksadıyla kullanıldığı Hamas, Taliban, Husi ve PKK örneklerinde çatışmada sivillerin zarar görmesinin engellenmesi maksadıyla devlet ve devletlerden oluşan uluslararası örgütlerin aldığı tedbirlerin devlet dışı aktörlerce bir beka tedbiri olarak kullanıldığı, ancak bu eylemlerini diğer eylemlerle de koordineli olarak yerine getirdikleri, tüm eylemlerin silahlı çatışma dahilinde cereyan etmesine rağmen savaş eşiği altında gerçekleştirilmesi nedeniyle de hasımlarına karşı hibrit bir tehdit meydana getirdikleri çıkarımına varılmıştır. Yaptığımız incelemelerde devlet dışı aktörlerin hukuk kurallarını diğer çatışma araçları ile birleştirerek hibrit tehdit oluşturma çabalarının tamamında ana maksadın bekalarını temin olduğu ve bunun gelecekte de devlet dışı aktörler tarafından yinelenebileceği çıkarımına varılmıştır. Durum incelemelerinde devlet aktörlerin beka maksadıyla gerçekleştirdiği çatışma aracı olarak hukuk uygulamaları hibrit tehdit özelliği taşımamaları ve uluslararası hukuk yerine iç hukuku kullanmalarıyla bu tipolojinin dışına çıkmaktadır.

3.3.2. Devletlerin İç Hukuku Yaptırımları Meşrulaştırma Maksadıyla Kullanımı:

İncelenen yirmi örnekte yedisinde devletlerin iç hukuklarını rakipleri veya hasımları üzerinde başka vasıtalarla sağlayamadıkları yaptırımları uygulamak maksadıyla kullandıkları tespit edilmiştir. Bu uygulamaların bir iç hukuk vasıtasıyla meşrulaştırılma yönüyle uluslararası hukukta tanımlanan “zararla karşılık”tan ayrıldığı değerlendirilmektedir. Ayrıca bu eylemler başka bir mücadele vasıtasıyla koordineli olarak kullanılmış, böylece basit bir yaptırım veya hukuk mücadelesinden başkalaşarak rakip veya hasım için bir hibrit tehdit niteliği kazanmıştır. Uygulamaların yapılan eylemi meşrulaştırma çabası yönünden kendi içlerinde benzerlikler taşıdığı ve örneklemelerin sayısı artırılsa da bu kapsamda benzerliğin devam edeceği değerlendirilmiştir. Rusya’nın 2008’de Gürcistan’a ve 2014’ten itibaren Ukrayna’ya karşı eylemleri ile 2022’de Batı dünyasının Rusya’ya yönelik yürüttüğü hukuk mücadelelerinde iç hukukun yanısıra uluslararası hukuk öğelerinden de istifade edilmiştir. Bu örnekler iç hukukun varlığının devamı nedeniyle hala tipolojinin kapsamı içinde değerlendirilmiştir. Ancak, İran ve Irak mahkemelerinin ABD Başkanı Trump hakkında kendi iç hukukları ile çıkarttıkları yakalama kararları, yürütülen hukuk mücadelesinin hukuk sınırları içinde kalması ve başka bir çatışma aracı veya eylemle koordineli hale gelememesi yönünden ABD için bir hibrit tehdit niteliği kazanamamıştır. Bu eylemler hukuk mücadelesi niteliği taşıması ancak hibrit bir özellik arz etmemesi nedeniyle incelenen tipolojinin dışında kalmıştır.

3.3.2. Devletlerin Hukuku “De Facto” Durum Yaratmak Maksadıyla Kullanımı:

İncelenen yirmi örnekte üçünde devletler iç ve uluslararası hukuk kurallarını kendi çıkarları doğrultusunda “de facto” yani fiili, pratikte uygulanagelmış bir duruma sebebiyet verecek şekilde yorumlamaktadırlar. “De jure” yani hukukiliği açıkça kabul edilmiş olayların aksine incelenen üç örnekte de bahsi geçen devletler başka devletlerle çekişmeli oldukları konularda hukuktan istifade etmekte bu eylemleri rakip ve hasım devlete başka çatışma vasıtaları ile birlikte kullanarak hibrit tehdit oluşturmaktadırlar. Günümüzde de facto durumlara birden fazla kez rastlanabilmektedir. Ancak incelenen örnekler aynı zamanda hibrit tehdit niteliği taşımalarıyla diğerlerinden ayrılmaktadır.

Değerlendirme ve Sonuç

Hibrit tehditler; hukuk da dahil olmak üzere birçok vasıtayı birlikte kullanmaktadır. Çalışmadan elde edilen sonuçlara göre, çatışma aracı olarak hukuk;

- Devlet veya devlet dışı aktörler ve terör örgütleri veya uluslararası örgütler tarafından kullanılabilir.
- Devlet dışı aktörler hukuktan istifade ederek bekalarını temin etmeye çalışabilirler.
- Devletler beynelmilel kabul görmüş hukuk kuralları çıkarları ile örtüşmediğinde bu açığı kendi iç hukukları vasıtasıyla yaptıkları düzenlemelerle gidermeye çalışabilirler.
- Devletler hukuk kurallarını kendi çıkarları doğrultusunda yorumlayarak diğer ülkelerce desteklenmese bile “de facto” durumlar oluşturmaya ve böylece kazanımlarını korumaya veya geliştirmeye çalışabilirler.
- Yapılan her çatışma aracı olarak hukuk eylemi aynı zamanda bir hibrit tehdit meydana getirmeyebilir. Bu nedenle; çatışma aracı olarak kullanılan hukuki eylemler kapsam ve eylem olarak hukuk kurallarıyla sınırlıyken, hibrit tehdit kapsamındaki çatışma aracı olarak hukuk eylemlerinde böyle bir sınırlamadan bahsedilemez. Aktörler; hibrit tehdit kapsamındaki çatışma aracı olarak hukuk eylemlerini diğer çatışma vasıtalarıyla uyum içinde kullanmak suretiyle bekalarını temin ederek, iç hukuk vasıtasıyla meşruiyet elde ederek veya de facto durum yaratarak kazanımlarını muhafaza etmeye çabalamakta, en nihayetinde de iradelerini muhasıma kabul ettirmeyi hedeflemektedirler. Bu yaklaşımlarla her iki çatışma aracı olarak hukukun kullanılması kavramı birbirlerinden ayrılmaktadır.

Hibrit tehdit kapsamında çatışma aracı olarak hukukun kullanılmasını her zaman olumsuz bir kavram olarak görmek çok doğru bir yaklaşım olamayacaktır. Bu eylemlerle devletler rekabeti savaş eşiği altında muhafaza ederek olası savaşların yıkıcılığından kaçınabilirler. Farklı bir yaklaşımla; bu yöntemlerden istifade etmeye çalışan aktörler aslında amaçlarının savaşa varmadan iradelerini muhasıma kabul ettirmek olduğunu beyan etmektedirler.

Çatışma aracı olarak hukuk uygulamalarının devlet aktörler ve devlet dışı aktörler tarafından günümüz ve gelecekteki çatışmalarda yaygın bir şekilde kullanılmaya devam edeceği açıktır. Çalışmada tartışıldığı şekilde, tüm çatışma aracı hukuk uygulamaları hibrit tehditler kapsamında cereyan etmeyebilmektedir. Ancak, bu tür uygulamaların uluslararası ilişkilerde çoğunlukla, hukuk alanı dışında farklı alanlardaki amaçlar ve olgular ile birlikte hibrit tehditler kapsamında kullanıldığı anlaşılmaktadır.

Hibrit tehditler kavramı, beraberinde tehditlere karşı kullanılabilen enstrümanları sistematik bir şekilde açıklayan dayanıklılık (*resilience*) kavramı ile birlikte literatürde yerini korumaktadır. Hibrit tehditlere karşı dayanıklılık tedbirlerini ortaya koymak, bu tedbirleri kuramlaştırmak ve pragmatik uygulamalara dönüştürmenin ancak ilgili hibrit tehditi doğru anlamak, iyi analiz etmek ve varsa farklı uygulamalarda kendini tekrar eden tipolojik özelliklerini iyi idrak etmek ile mümkün olduğu değerlendirilmektedir. Çatışma aracı olarak hukuk uygulamaları da, büyük oranda hukuk ortamındaki hibrit tehditler kapsamında cereyan etmekte ve hem bu alan hem de diğer alanlarda etkiler yaratmaktadır. Bu itibarla, hibrit tehditler kapsamında hukukun çatışma aracı olarak kullanımına karşı ortaya koyulabilecek dayanıklılık tedbirlerinin ortaya koyulması da çatışma aracı olarak hukuk uygulamalarını doğru anlamak ve karakteristik özelliklerini iyi bir şekilde idrak etmekle mümkün olacaktır.

Sunulan bu çalışma ile bu doğrultuda başlangıçta hedeflendiği şekilde çatışma aracı olarak hukukun anlaşılmasına, hibrit tehditler kapsamında ve bu kapsam dışındaki uygulamalar arasındaki farkın izahına, özellikle hibrit tehditler kapsamındaki uygulamalara yönelik tipolojik özelliklerin ve bu hususlara yönelik genel değerlendirmenin ortaya koyulmasına; bu suretle de Türkçe literatürde müstakbel çalışmalar için bir hareket noktası sağlanmasına katkı sağlanmıştır. Örnek Durum incelemeleri konuyu tartışmaya açmak için yeterli olmakla birlikte tam bir kuramdan bahsetmek için daha fazla çalışmaya ve incelenen örneklerin çoğaltılmasına ihtiyaç duyulmaktadır.

Summary

The ever-changing characters of wars led academics to introduce new concepts to the literature. One of them is the concept of hybrid threats, which is based on the practice of dictating the own will to the enemy through coordinated utilization of multiple means when there is no declared war. Hybrid threats exist and take distinctive forms in several domains including the legal domain. The hybrid aspects in the legal domain have been associated with the term “lawfare”, which is the smart combination of “law” and “warfare”.

The concept of “lawfare” has several diverse aspects ranging from private legal actions to legal conflicts amongst international actors. Within the contexts of politics and foreign policy, the term “lawfare” brings forward connotations related to strategies and tactics of exploiting law against adversaries, with the majority of them existing within the scope of hybrid threats.

The term “legal warfare” is intertwined with the term “lawfare”, as both can be used interchangeably. Similar to the latter, the former is used as well to refer to the manoeuvres in the law domain through the use of law in gaining political, economic and military advantages with the ultimate purpose of dictating the own will to the opponents via legal means.

The term “lawfare” materialized in the international politics and security domains within the academic realm nearly half a century ago. In their work, Carlson and Yeomans introduced the term and drew attention to the trend of law being used increasingly in aggressive contexts. Liang and Xiangsui gave space to the term in their distinctive work from the Eastern world. Later on, the works by Dunlap popularized the term from a Western perspective by describing it as a weapon of war to achieve military objectives as the term also gained more fame in the U.S. foreign policy in the post-9/11 attacks period.

The “law”, wielded by non-state and state actors, incrementally supersedes the kinetic aspects of conventional warfare. In his comprehensive work, Kittrie argues that two types of lawfare exist. State actors employ “instrumental lawfare” to achieve effects similar to those emanating from kinetic actions in conventional warfare. On the other hand, non-state actors with limited military capacity and more propensity to disrespect international law employ “compliance-leverage disparity lawfare” in conflicts against more

powerful adversaries, primarily the state actors abiding by international law and the law of armed conflict. In both contexts, actors exploit the law to achieve effects similar to those achieved through kinetic actions in armed conflicts to affect the military decision-making mechanism of the target and impinge on its military capabilities.

Two observations during the literature review have simply drawn the framework of this study. Firstly, the works of Kittrie and others point to the fact that lawfare practices in hybrid threats context differ from legal processes undertaken to resolve contentious issues at least in context, purpose and outcome. Secondly, theoretical approaches, characterizations and classifications pervade the literature while no study has ever discussed if lawfare practices conform to a typology. In this regard, this study aims to discuss the differences between lawfare practices in hybrid threats and non-hybrid threats contexts and provide a typology for better conceptualization.

The study analyses twenty cases which are regarded as lawfare practices in the literature, based on the following parameters and potential options: (1) actor type [state actors, non-state actors (including terrorist organizations) or international organizations], (2) law type [domestic law, international law or the combination], (3) hybridity (practices within and outside the scope of hybrid threats) and (4) objective (survival/continuation, legitimization of action/sanction, consolidation of “de facto” conditions). Following the analysis, it is observed that typological patterns exist and these patterns would remain the same even if more cases were analysed.

Assessments lead to three main typological patterns:

- (1) Lawfare practices by non-state actors for the ultimate objective of survival: Measures taken by states and international organizations to prevent civilian suffering in conflicts are used as measures of survival by non-state actors including terrorist organizations. The actions in this regard are carried out in conjunction with other actions, within the context of armed conflict but under the threshold of war (since there is no war declaration). These actions are within the scope of hybrid threats. It is assessed that this pattern will remain intact in the future lawfare practices of non-state actors.
- (2) Lawfare practices by state actors through the use of domestic law for the ultimate objective of legitimization of actions/sanctions: State

actors employ domestic law to legitimize actions and sanctions on the opponents. In this regard, the utilization of a smart combination of domestic and international laws is also possible. When state actors resort to actions in the law domain only, such lawfare practices lack characteristics of hybridity. Lawfare practices concerned with multiple domains including the law domain conform to the characteristics of hybrid threats.

- (3) Lawfare practices by state actors for the ultimate objective of consolidating conditions of “de facto”: State actors utilize domestic and international laws to consolidate conditions of “de facto” that they impose on the opponents. When such lawfare practices are concerned with multiple domains including the law domain, they conform to the characteristics of hybrid threats.

Other than these typological patterns, it is possible to draw conclusions, which serve to the better conceptualization of lawfare. Overall, lawfare practices be used by state or non-state actors and terrorist organizations or international organizations. Non-state actors tend to employ lawfare practices to ensure their survival. State actors tend to employ lawfare practices through domestic law when international law does not serve their interests. Lawfare practices are also resorted to by state actors with a view to the consolidation of “de facto” conditions. Besides, lawfare practices are not necessarily to be regarded in the context of hybrid threats inasmuch as hybridity is case-dependent and involvement in multiple domains in addition to the law domain is to be in question for the practices to be regarded in the scope of hybrid threats.

Çatışma Beyanı:

Araştırmannın yazarları olarak herhangi bir çıkar çatışması beyanı bulunmamaktadır.

Araştırmacıların Katkı Oranı Beyanı:

Yazarlar çalışmaya eşit oranda katkıda bulunmuşlardır.

Kaynakça
Basılı Eserler

- CARLSON John ve YEOMANS Neville (1975). “Whither Goeth the Law - Humanity or Barbarity”, (ed.) Margaret Smith and David Crossley, *The Way Out - Radical Alternatives in Australia*, Lansdowne Press, Melbourne.
- ÇALIŞKANLAR Turgut Muhammet (2022). “Tam Devlet ve Tam Toplum Yaklaşımlarının Toplumsal ve Kurumsal Dayanıklılığı Destekleme Maksudıyla Kullanılması”, (ed.) Gültekin Yıldız ve Barış Ateş, *Hibrit Tehditleri Anlamak - Hibrit Tehditler ve Millî Savunma Sempozyumu (25-26 January 2022)*, National Defense University Publishing, Ankara, 19-30.
- DUNLAP Charles J. (2008). “Lawfare Today: A Perspective”, *Yale Journal of International Affairs*, Winter, 146-154.
- DUNLAP Charles J. (2009). “Lawfare: A Decisive Element of 21st-Century Conflicts?”, *Joint Force Quarterly*, 3rd Quarter, 54, 34-39.
- DUNLAP Charles J. (2010). “Does Lawfare Need an Apologia?”, *Case Western Reserve Journal of International Law*, 43:1, 121-143.
- DUNLAP Charles J. (2011). “Lawfare Today... and Tomorrow”, *International Law Studies*, 87, 315-325.
- DUNLAP Charles J. (2017). “Lawfare 101-A Primer”, *Military Review*, May-June, 8-17.
- Goldenziel, Jill I. (2021). “Law as a Battlefield: The U.S., China, and the Global Escalation of Lawfare.” *Cornell Law Review*, 106: 5, 1085–1171.
- GOLDSTEIN Brooke ve RYBERG Benjamin (2013). “The Emerging Face of Lawfare: Legal Maneuvering Designed to Hinder the Exposure of Terrorism and Terror Financing”, *Fordham International Law Journal*, 36:3, 634-656.
- GUILFOYLE, Douglas. “The Rule of Law and Maritime Security: Understanding Lawfare in the South China Sea.” *International Affairs* 95, no. 5 (September 1, 2019): 999-1017.
- HOFFMAN Frank G. (2007). *Conflict in the 21st Century: The Rise of Hybrid Wars*, Potomac Institute for Policy Studies Publishing, Arlington.
- HOFFMAN Frank G. (2009). “Hybrid Warfare and Challenges”, *Joint Force Quarterly*, 52, 1st Quarter, 34-39.
- HUGHES David (2016). “What Does Lawfare Mean?”, *Fordham International Law Journal*, 40:1, 1-40.
- KALKAN Erol (2020). “The Longstanding Dispute Between Turkey And Greece: The Aegean Is-sue”, *International Journal of Economic and Administrative Studies*, 28, 167-174.
- KITTRIE Orde F. (2016). *Lawfare: Law as a Weapon of War*, Oxford University Press, Oxford.
- MONAGHAN Sean (2019). “Countering Hybrid Warfare-So What for the Future Joint Force?”, *PRISM*, 8:2, 82-98.
- MOSQUERA Andres B. Munoz ve BACHMANN Sascha Dov (2016). “Lawfare in Hybrid Wars: The 21st Century Warfare”, *Journal of International Humanitarian Legal Studies*, 7, 63-87.
- OLKAN, K. B. (2021). Çin-ABD İlişkilerinde Güvenlik İkilemi: Tayvan Sorunu. *Journal of Business Innovation and Governance*, 4:1, 27-41.
- QUIRK, Sean. “Lawfare in the Disinformation Age: Chinese Interference in Taiwan’s 2020 Elections.” *Harvard International Law Journal* 62, no. 2 (June 15, 2021): 525–68.

- RAUGH David L. (2016). "Is the Hybrid Threat a True Threat?", *Journal of Strategic Security*, 9:2, 1-13
- TERRADOS Juan Jose (2019). "Hybrid Warfare", *The Three Swords Magazine*, 35, 42-51.
- SARI A. (2018). "Hybrid Warfare, Law and the Fulda Gap", *Complex Battle Spaces*, ed. Chris-topher Ford, Winston Williams, Oxford University Press, 2018.
- TRACHTMAN Joel P. (2016). "Integrating Lawfare and Warfare", *Boston College International & Comparative Law Review*, 39:2, 267-282.
- VOYGER Mark (2018). "Russian Lawfare - Russia's Weaponisation Of International And Domestic Law: Implications For The Region And Policy Recommendations", *Journal on Baltic Security*, 4:2, 35-42.
- WEISSMANN Mikael, NILSSON Niklas, PALMERTZ Björn and WEISSMANN Per Thunholm (2021). *Hybrid Warfare-Security and Asymmetric Conflict in International Relations*, Bloomsbury Publishing, UK.
- WELCH Matthew (2017). "Book Review: Orde F. Kittrie, Lawfare: Law as a Weapon of War, Oxford University Press, Oxford, 2016", *Queen's Law Journal*, 42:2, 147-155.
- VOYGER, Mark (2018). "Russian Lawfare -- Russia's Weaponisation Of International And Domestic Law: Implications For The Region And Policy Recommendations", *Journal on Baltic Security*, 4:2, 35-42.
- YADAV Kunendra Singh (2019). "Hybrid Warfare Challenges to the Armed Forces: Realities and the Way Ahead", *CLAWS Journal*, Winter, 122-141.
- YAHUDA, M. (2013). China's New Assertiveness in the South China Sea. *Journal of Contemporary China*, 22:81, 446-459.
- ZAKHAR Tropin (2021). "Lawfare as Part of Hybrid Wars: The Experience of Ukraine in Conflict with Russian Federation", *Security&Defense Quarterly*, 1:43, 15-29.
- İnternet Kaynakları**
- ACUN Can ve KESKİN Bünyamin (2017). "The PKK's Branch in Northern Syria, PYD-YPG", https://setav.org/en/assets/uploads/2017/05/PYD_YPG_En.pdf, erişim 26.04.2022.
- AKSUNGER Selman (2020). "PKK/YPG continues to use child soldiers with impunity", <https://www.aa.com.tr/en/analysis/analysis-pkk-ypg-continues-to-use-child-soldiers-with-impunity/1953913>, erişim 10.02.2022.
- ANDERSON Scott R., "Did the President Have the Domestic Legal Authority to Kill Qassem Soleimani?", <https://www.lawfareblog.com/did-president-have-domestic-legal-authority-kill-qassem-soleimani>, erişim 15.04.2023.
- CHENG Deng (2012). "Winning Without Fighting: Chinese Legal Warfare", <https://www.heritage.org/asia/report/winning-without-fighting-chinese-legal-warfare>, erişim 11.02.2022.
- CONVENTION ON THE RIGHTS OF THE CHILD, Adopted and opened for signature, ratification and accession by General Assembly resolution 44/25 of 20 November 1989, <https://www.ohchr.org/sites/default/files/Documents/ProfessionalInterest/crc.pdf>, erişim 14.04.2023.
- DORAN Andrew (2021). "Lawfare: How America Can Make Russia and China Think Twice", <https://nationalinterest.org/blog/buzz/lawfare-how-america-can-make-russia-and-china-think-twice-183459>, erişim 13.02.2022.

- DUNLAP Charles J. (2001). "Law and Military Interventions: Preserving Humanitarian Values in 21st Conflicts", <https://people.duke.edu/~pfeaver/dunlap.pdf>, erişim 09.02.2022.
- DRESSLER Michael (2021). "Lawfare: Both an Existential Threat to the International Rule of Law and an Indispensable Tool of American Foreign Policy in the Twenty-First Century", <https://www.pennstatelawreview.org/the-forum/lawfare-both-an-existential-threat-to-the-international-rule-of-law-and-an-indispensable-tool-of-american-foreign-policy-in-the-twenty-first-century/>, erişim 07.01.2022.
- GIANNOPOULOS Georgios, SMITH Hanna ve THEOCHARIDOU Marianthi (2021). "The Landscape of Hybrid Threats: A Conceptual Model Public Version", <https://www.hybridcoe.fi/wp-content/uploads/2021/02/conceptual-framework-reference-version-shortened-good-cover-publication-office.pdf>, erişim 07.01.2022.
- HALPER Jeff (2014). "How Israel Undermines International Law Through 'Lawfare'", <https://www.twn.my/title2/resurgence/2014/287-288/world1.htm>, erişim 12.02.2022.
- HOFFMAN Frank G. (2009). "Hybrid Threats: Reconceptualizing the Evolving Character of Modern Conflict", <https://www.files.ethz.ch/isn/98862/SF240.pdf>, erişim 18.04.2022.
- HOFFMAN Frank G. (2016). "The Contemporary Spectrum of Conflict: Protracted, Gray Zone, Ambiguous, and Hybrid Modes of War", <https://www.heritage.org/military-strength-topical-essays/2016-essays/the-contemporary-spectrum-conflict-protracted-gray>, erişim 18.04.2022.
- KACOU Amien (2022). "Qualifying for Asylum Based on Persecution for Imputed Political Opinion", <https://www.nolo.com/legal-encyclopedia/qualifying-asylum-based-persecution-imputed-political-opinion.html>, erişim 13.02.2022.
- KJENNERUD Erik Reichborn and CULLEN Patrick (2016). "What is Hybrid Warfare?", https://nupi.brage.unit.no/nupi-xmlui/bitstream/handle/11250/2380867/NUPI_Policy_Brief_1_Reichborn_Kjennerud_Cullen.pdf, erişim 14.01.2022.
- LIANG Qiao ve XIANGSUI Wang (1999). "Unrestricted Warfare", <https://www.c4i.org/unrestricted.pdf>, 09.02.2022.
- MARTÍ José Luis (2020). "Lawfare and democracy. Law as a weapon of war", <https://revistaidees.cat/en/lawfare-and-democracy-law-as-a-weapon-of-war/>, erişim 07.01.2022.
- MASTRO Oriana Skylar (2021). "How China is bending the rules in the South China Sea", <https://www.lowyinstitute.org/the-interpreter/how-china-bending-rules-south-china-sea>, erişim 30.11.2022.
- MONAGHAN Sean (2022). "Deterring Hybrid Threats: Towards a Fifth Wave of Deterrence Theory and Practice", <https://www.hybridcoe.fi/wp-content/uploads/2022/03/20220331-Hybrid-CoE-Paper-12-Fifth-wave-of-deterrence-WEB.pdf>, erişim 04.04.2022.
- NATO STRATCOM COE (2019). "Hybrid Threats-A Strategic Communications Perspective", <https://stratcomcoe.org/publications/hybrid-threats-a-strategic-communications-perspective/79>, erişim 07.01.2022.
- NICHOLS Michelle (2016). "Exclusive: U.N. report on Yemen says Houthis used human shields, Islamic State got cash", <https://www.reuters.com/article/us-yemen-security-un-exclusive-idUKKCN10F28B?edition-redirect=uk>, erişim 10.02.2022.

- RICHTEROVÁ Jitka (2015). “Hybrid Threats”, <https://www.studentsummit.cz/wp-content/uploads/2019/02/PSS-Hybrid-Threats-NATO.pdf>, erişim 07.01.2022.
- THAYER Bradley A. ve HAN Lianchao (2021). “The Growing Threat of China’s Lawfare”, <https://thehill.com/opinion/international/546811-the-growing-threat-of-chinas-lawfare>, erişim 14.02.2022.
- TREVERTON Gregory F., THVEDT Andrew, CHEN Alicia R., LEE Kathy and McCUE Madeline (2018). “Addressing Hybrid Threats”, <https://www.hybridcoe.fi/wp-content/uploads/2020/07/Treverton-AddressingHybridThreats.pdf>, erişim 10.01.2022.
- UNSC CTED (2021). “Efforts of European Member States to Prevent Terrorists from Abusing Asylum Systems while Ensuring Compliance with International Refugee and Human Rights Law: Challenges, Recommendations and Good Practices”, <https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/CTED-REGIONAL-ANALYTICAL-BRIEF-April-2021-final.pdf>, erişim 11.02.2022.
- VÄR René (2022). “Russia’s Legal Arguments to Justify its Aggression Against Ukraine”, https://icds.ee/wp-content/uploads/dlm_uploads/2022/11/ICDS_Analysis_Russias_Legal_Arguments_to_Justify_its_Aggression_Against_Ukraine_Rene_Vark_November_2022.pdf, erişim 15.04.2023.
- “Countering America’s Adversaries Through Sanctions Act”, <https://home.treasury.gov/policy-issues/financial-sanctions/sanctions-programs-and-country-information/countering-americas-adversaries-through-sanctions-act>, erişim 13.02.2022.
- “Executive Order 13224”, <https://www.state.gov/executive-order-13224/#state>, erişim 13.02.2022.
- “Iraqi court issues arrest warrant for Trump over killing of paramilitary chief”, <https://www.theguardian.com/world/2021/jan/07/iraqi-court-issues-arrest-warrant-for-trump-over-killing-of-top-military-commander>, erişim 11.02.2022.
- “The Sanctions that Could Really Hurt Russia”, <https://edition.cnn.com/2022/02/22/business/sanctions-russia-ukraine/index.html>, erişim 24.02.2022.